

Araştırma Makalesi

DOI: [10.62101/iticudisticaretdergisi.1323150](https://doi.org/10.62101/iticudisticaretdergisi.1323150)

ÇİN'İN KÜRESEL YÜKSELİŞİNİN ORTA ASYA TÜRK CUMHURİYETLERİNE ETKİSİ: ENERJİ POLİTİKASI¹

1. Nazgül Kenzhetay²

ORCID No 0000-0001-6416-2488

Başvuru Tarihi: 05.07.2023

Kabul Tarihi: 28.08.2023

Yayın Tarihi: 29.12.2023

ÖZET

Bu araştırmanın amacı Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1978'den günümüze enerji politikalarını ve özelde de bu değişen enerji politikalarında Orta Asya'nın rolünü incelemektir. Günümüzde Çin Halk Cumhuriyeti dünyanın en büyük üretim kapasitesine sahip olan ülkesi konumundadır. Çin Halk Cumhuriyeti'ni bu konumuna getiren süreç 1978 yılında Deng Xiaoping'in yönetimi ele geçirmesi ve bir dizi reformları uygulamasıyla başlamıştır. Bu uygulanan politikalar kapsamında Çin Halk Cumhuriyeti'nin üretim kapasitesi kontrolden çıkamaya başlamış ve bu üretim kapasitesinin gerektirdiği enerji kaynakları ülke sınırları içerisinde olan kaynakları üstelemeye başlamıştır. Bunun doğal sonucu olarak Çin Halk Cumhuriyeti enerji kaynaklarına ilişkin politikalar geliştirmeye başlamış ve bu de ister bölge ülkeleriyle isterse de tüm dünya siyasetine aktif bir ilişkiyi zorunlu kılmıştır. Zira enerji politikalarının en önemli unsurları enerji kaynaklarına ulaşmak ve bu enerji kaynaklarından faydalanmanın sürekliliğinin sağlanmasıdır. Bu bağlamda Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunda egemen olan siyasi ve ekonomik politikalar da değişim göstermiştir.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Çin, Orta Asya, Öz-Yeterlilik, Güvenlik.

THE EFFECT OF CHINA'S GLOBAL RISE ON CENTRAL ASIAN TURKISH REPUBLICS: ENERGY POLICY

ABSTRACT

The purpose of this research is to examine the energy policies of the People's Republic of China from 1978 to the present and, specifically, the role of Central Asia in these changing energy policies. Currently, the People's Republic of China is the country with the largest production capacity in the world. The process that brought China to this position began in 1978 when Deng Xiaoping came to power and implemented a series of reforms. Within the framework of these implemented policies, China's production capacity started to escalate, and the country began to prioritize domestic energy resources required by this production capacity. As a natural consequence, the People's Republic of China started to develop policies regarding energy resources, which necessitated an active relationship with both regional countries and global politics. Accessing energy resources and ensuring their continuous utilization are crucial elements of energy policies. In this context, the political and economic policies dominant in the establishment of the People's Republic of China have also undergone changes.

Keywords: Energy, China, Central Asia, Self-sufficiency, Security.

¹ Bu makale yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

² Nazgül Kenzhetay, İstanbul Ticaret Üniversitesi, nkenzhetay@gmail.com

GİRİŞ

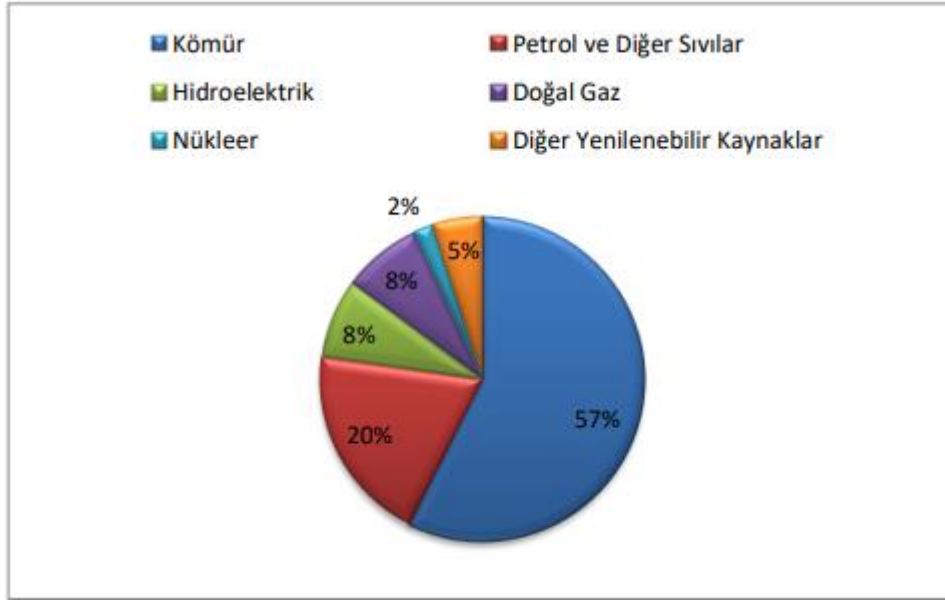
Bu çalışmanın ilk bölümünde Orta Asya'nın enerji kaynaklarının dünyada var olan yeri incelenecektir. Orta Asya konumu itibari ile tarih boyunca Rusya Federasyonu'nun nüfuzu altında kalmıştır. Bu kapalılık durumu özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler birliğinin yıkılmasıyla ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji kaynaklarının yetersiz hale gelmesi ve Orta Asya'nın enerji kaynaklarına yönelmesiyle değişime uğramaya başlamıştır. Bu bağlamda çalışmanın bir sonraki bölümünde Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1978 yılından itibaren enerji ihtiyacının değişimi analiz edilecektir. Bu analiz sırasında değişimin Çin Halk Cumhuriyeti'nin siyasal anlamda politikasında da değişikliklere sebep olmuştur. Çalışmanın üçüncü bölümünde de bu enerji ihtiyacının karşılanması amacıyla uygulanan politikalar incelenecektir. İlk olarak Şanghai İşbirliği Örgütü'nün oluşturulması, bu oluşumun Rusya Federasyonu ile yeni bir rekabete sebep olması ve bu örgütün sorunsalları ve potansiyeli analiz edilecektir. Akabinde bu örgütün de ihtiyacı tam olarak karşılamaması sonucunda Bir Kuşak Bir yol projesinin oluşturulması sürecine değinilecektir. Bu projenin detayları incelenirken kapsamı, hedefleri ve proje kapsamında yapılacak yatırımlar detaylı olarak incelenecektir. En son olarak Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji ihtiyacından dolayı oluşturulan örgüt ve projeye küresel anlamda söz sahibi olan devletlerin tepkileri değerlendirilecektir. Çin Halk Cumhuriyeti günümüzde dünya ekonomisi için çok önemli bir yere sahip olmuştur. Bu önemin en önemli kaynağı ekonomik yaptırım gücü bir yana üretim kapasitesinin dönülmez bir şekilde genişlemesidir. Zira bu geridönülmezlik bir anlamda küresel güçlerin de politikalarında çelişkiler oluşmasına sebep olmuştur.

1. ORTA ASYA'NIN ENERJİ KAYNAKLARI: PETROL, DOĞAL GAZ VE KÖMÜR

Orta Asya'nın enerji kaynaklarını incelemeye önce tanım itibari ile bölgenin sınırlarını anlamak gereklidir. Bu bağlamda bölgenin tanımı da dönemlere göre değişiklik göstermiştir. Tarihsel olarak Orta Asya tanımına ilk kez Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği döneminde rastlıyoruz. İlginç olarak Kazakistan bu tanımlamanın dışında bırakılmıştır (Amanov, 2007). En geniş anlamda Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Kırgızistan ve Tacikistan'la birlikte Pakistan, Moğolistan, Çin Halk Cumhuriyeti'nin batı bölgelerini, Hindistan'ın kuzey kısmını ve İran'ın kuzeydoğusunu da kapsamaktadır. En genel ve kabul gören tanımlama ise sadece sayılan ilk beş ülkeyi kapsar (Köse, 2020).

Tanımlama yapıldıktan sonra en çok kabul gören tanımlamaya dahil olan ülkelerin petrol, doğal gaz ve kömür alanında sahip oldukları rezervleri incelemek yerinde olacaktır. Kazakistan'ın petrol açısından dünyada önemli bir yeri bulunmaktadır. Üretim kapasitesi rezervleri ile paralel yapıda olmamasına rağmen yine de kendi talebinin bile iki katı oranında üretim yapabilmektedir (Kazakhstan Energy Profile İEA, 2020). Doğal gaz rezervleri araştırıldığı zaman Türkmenistan'ın sahip olduğu rezervler açısından dünyada dördüncü sırada olduğunu görüyoruz (Dünyada Doğalgaz Rezervi En Fazla Olan Ülkeler, BP, 2020). Diğer taraftan bu rezervlerin üretiminde yeterli koşulların sağlanamadığı görülüyor. (Ülkelere Göre Doğalgaz Üretim ve Tüketimi, BP, 2020). Petrol ve doğal gaz rezervleri ve üretiminde paralellik olmamasına rağmen özellikle kömür rezervleri ve üretimi konusunda bir uyumluluk görülmektedir (Dünya Kömür Üretimi, İEA, 2020).

Enerji kaynakları incelenirken sadece bu iki ülkenin petrol, doğal gaz ve kömür rezervlerine değinmemizin sebebi Çin Halk Cumhuriyeti'nin üretiminde bu 3 kaynağın payının %80'in üzerinde olmasıdır.

Şekil 1. Yakıt Türüne Göre Çin'in Toplam Birincil Enerji Tüketimi, 2020

Kaynak: BP Statistical Review of World Energy, 2020.

Grafik incelendiği zaman kömür, petrol ve doğal gazın Çin Halk Cumhuriyeti'nin birincil enerji tüketiminde ne kadar önemli olduğu görülmektedir. Bu önemin sonucu olarak devletin dış politikası da bu enerji ihtiyacının karşılanmasına odaklanacaktır.

2. ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NİN GELİŞİMİ VE ENERJİ İHTİYACI

Bu önemi belirttikten sonra Çin Halk Cumhuriyeti'nin 1978 yılından itibaren ekonomik gelişimine değinmek yerinde olacaktır. Belirtilen yıldan itibaren Çin Halk Cumhuriyeti büyük bir gelişim ivmesi kazanmış ve bu gelişimin sonucu olarak enerji tüketimi de iç pazarın karşılayamayacağı düzeylere ulaşmıştır. Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren enerji kaynağı ithalatına başlanmıştır. Fakat dünya siyaseti düşünüldüğü zaman 11 Eylül saldırıları ve Arap Baharı sonucunda Orta Doğu, Kuzey Afrika'da meydana gelen siyasal dengesizlikler enerji ithalatında da çeşitliliğin sağlanması konusunu gündeme getirmiştir. Bu çeşitliliğin sağlanması büyümenin de devamlılığı açısından önem arz etmektedir. Çin Halk Cumhuriyeti son 10 yılda olağanüstü bir gelişim göstermiştir. Ekonomisi 2000'li yıllarda ortalama %10 oranında büyümüştür. 1993 yılında 500 milyar dolarlık bir ekonomiye sahiptir. Uygulanan politikalar sonucunda 1998 yılında 1 trilyonluk bir ekonomi haline gelmiştir. Büyüme ivmesi devam ettiği ölçüde 1004 yılında dünyanın 6. ekonomisi oldu. 2005 yılında Fransa'yı, 2007 yılında Almanya'yı, 2010 yılında ise Japonya'yı tahtından ederek dünyanın en büyük ikinci ekonomisi durumuna geldi. Bu büyümenin en önemli sonucu Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji açısından dışa bağımlı hale gelmesi oldu. Çin Komünist Partisi 11. Merkez Komitesinin Aralık 1978 üçüncü genel kurulunu takiben Çin'in Mao sonrası ekonomik reformlarının başlangıcından 2010 yılına kadar, Çin gayri safi yurtiçi hasılası (GSYİH) yılda yaklaşık %10 oranında büyüdü. 2011'den beri Çin'in büyüme hızı yılda yaklaşık %7'ye yavaşlamış olsa da Çin, ABD'den ve Doğu Asya'daki herhangi bir komşusundan çok daha hızlı büyümeye devam ediyor. 2010'da Çin GSYİH'si Japon GSYİH'sini geçti ve Çin dünyanın ikinci büyük ekonomisi oldu. Çin'in nominal GSYİH'sinin önümüzdeki 10 yıl içinde ABD GSYİH'sini geçmesi bekleniyor. Satın alma gücü paritesini kullanarak, Ekim 2014'te Uluslararası Para Fonu (IMF), Çin GSYİH'sinin ABD GSYİH'sinden daha büyük olduğunu hesapladı. 2013 yılında Çin, ABD'yi geçerek dünyanın en büyük mal tüccarı oldu. Birçok ülke artık ekonomik büyüme için Çin pazarına bağımlı duruma geldi (Roberts, Russell, 2019).

Büyüme hızı ve boyutu incelendikten sonra bu gelişimin enerji politikasına etkisini incelemek yerinde olacaktır. 1976'da ılımlı lider Zhou Enlai'nin ölümü ve Mao Zedong'un cenazeye katılmaması, Enlai'nin politikalarıyla anlaşmamaya işaret ediyordu. Aynı yıl içinde Mao Zedong da vefat etti. Mao, ülkedeki

yönetimde uzun yıllar etkili bir figürdü ve "İleriye Doğru Büyük Adım" ve "Kültürel Devrim" gibi politikaları uyguladı, ancak bu politikalar Çin'e ağır bir maliyet getirdi. Mao'nun ölümünden kısa bir süre sonra Gang Dörtlüsü tutuklandı ve Mao'nun son yıllardaki politikalarından sorumlu tutuldu. 1977'de ise Deng Xiaoping, siyaset sahnesine geri döndü ve Çin'in kalkınması için sosyal ve ekonomik reformların önemini vurguladı. Üniversitelere girişte köklü değişiklikler yapıldı ve herkesin eğitim fırsatına erişimi için önemli adımlar atıldı. 1978'de Çin Komünist Partisi'nin 3. Oturumu, ülkenin gelişimi açısından dönüm noktası niteliğindedir. Bürokratik katılımı azaltmak amacıyla mesleki uzmanlaşma ve ekonomik verimlilik artırma kararları alındı. Ekonomik reformlar, tarım sektöründen başlayarak geniş bir perspektifle gerçekleştirildi. Mao'nun ölümünden sonra Deng Xiaoping, Kültürel Devrim'in ekonomiye verdiği zararları telafi etmek amacıyla reformları başlattı (Tisdell, 2009). ABD ile ilişkileri geliştirmek ve ulusal güvenliği sağlamak için Sovyetlerle bozulan ilişkileri düzeltme çabasına girdi. Bu ortam, reformların uygulanmasına uygun bir zemin sunuyordu. Deng'in öngörüsüne göre, dünya çapında bir savaş beklentisi olmadığı için gelişme için uygun bir ortam mevcuttu. 1987'de ise 70 yıllık bir milli kalkınma stratejisi ortaya kondu (Erkin, 2011).

Çin'in enerji planlamacıları için, yabancı enerjiye bağımlılığın artması hem teorik hem de pratik açıdan zorluklar doğuruyor. Öz-yeterlilik doktrini ile enerji kaynaklarının ithalatı arasında bir çelişki bulunuyor. Bu doktrin, enerji ihtiyacının tamamen iç kaynaklardan karşılanması anlamına gelmiyor, ancak kendi kaynakları üzerinde tam kontrol sağlanması fikrini içeriyor. Özellikle petrol alanında Sovyetler Birliği'ne bağımlılığın azaltılması, Çin'in enerji politikasının temel hedeflerinden biri haline geldi. 1960'larda yaşanan Sino-Sovyet ayrılığı ve Sovyet danışmanların çekilmesi, büyük ölçekli projelerin aksamasına ve enerji arzında sorunlara yol açtı. Sovyetler Birliği'nden petrol ürünleri ithalatına bağımlı olan Çin, bu durumun etkisiyle enerji arzında sıkıntılar yaşadı. Bu deneyim, Çin'in liderleri arasında hala petrol ithalatına karşı güvensizliğin devam etmesine sebep oldu. Çin, kendi enerji kaynaklarını kullanma yolunda önemli adımlar attı, örneğin Daqing petrol sahasının keşfi ve Sovyetler Birliği'nden bağımsızlık kazanma çabalarıyla. Ancak kaynakların sınırlı olması, iç politikada kısıtlı bir büyüme politikasını gerektirdi. 1980'lerde ise Çin, enerji talebinin artmasıyla birlikte öz-yeterlilik ilkesinden uzaklaşarak reformları başlattı. Enerji güvenliğinin sağlanması, enerji kaynaklarının geliştirilmesi ve taşınması gibi konular da tartışma konusu oldu. Özellikle Orta Doğu'da enerji alanında şirketlere verilen destekler ve yatırımlar önem kazandı. Bu konular, Çin'in enerji politikalarında hala devam eden ikilikleri ve güvenlik endişelerini ortaya çıkardı.

1980-1990 yılları, milli kalkınma stratejisinin ikinci aşamasını oluşturan dönem, ekonomik büyümenin hızlı olduğu bir zaman dilimidir. Bu yıllarda, Çin'in enerji ihtiyacı artarak, özellikle petrol ve doğal gaz talebi iç üretimi karşılamaktan çıkmıştır. Dış yatırımların yoğun olduğu bu dönemde, Çin'in enerji tedarikini sağlamak için uluslararası değişikliklerin etkisi önemli olmuştur. Çin, yaklaşık %80'lik bir kısmını deniz yoluyla gerçekleştirdiği petrol ithalatının büyük bir kısmını taşımaktadır (Kutay, 2003).

Petrol tankerleri, Hint Okyanusu, Malakka Boğazı ve Güney Çin Denizi üzerinden Çin'e petrol sevkiyatını yapmaktadır. Çin, teknolojik ve finansal açıdan Amerika Birleşik Devletleri ile kıyaslandığında eksiklikler yaşamaktadır. Bu sebeplerle, deniz yoluyla enerji sevkiyatı Çin için bir tehdit oluşturmaktadır. ABD'nin bölgeye girmesiyle birlikte Orta Doğu ve Kuzey Afrika'da yaşanan istikrarsızlıklar, Çin'in enerji güvenliği için risk oluşturmaktadır. Çin'in enerji trafiği, ABD'nin kontrolündeki Malakka Boğazı'nı geçtiği için ABD'nin kontrolü altındadır. Çin'in enerji tedarikini çeşitlendirmek ve güvenliğini sağlamak için Orta Asya, alternatif bir kaynak ve güzergah olarak öncelikli hedef haline gelmiştir. Orta Asya, zengin petrol ve doğal gaz rezervleriyle Çin için önemli bir kaynak ve güzergah durumundadır. Çin, Orta Asya ve Orta Doğu'ya açılan kapısı olarak Kazakistan'ı öncelikli bir hedef olarak görmektedir. Çin'in dış enerji politikası, Orta Asya ve Rusya'ya yönelmesini gerektiren bir dizi faktör tarafından belirlenmektedir. Çin, kıtasal boru hatları aracılığıyla enerji tedarikini güvence altına almayı hedeflemektedir. Çin, enerji sektöründe farklı stratejiler kullanmıştır, örneğin hisse senedi satın almaları, ikili anlaşmalar, hidroelektrik yatırımları gibi. Çin'in Orta Asya'daki enerji tesislerine yaptığı yatırımlar, hükümet tarafından desteklenen agresif bir politika olarak algılanmıştır. Çin, enerji çıkarları konusunda Rusya'ya kıyasla daha güçlü bir rakip gibi görünürken, Hindistan ve Japonya daha az başarılı olmuştur (Erkin, 2011).

Orta Asya'nın enerji kaynaklarını incelemiştik. Bu enerji kaynakları ile ilgili olarak Çin Halk

Cumhuriyeti'nin Kazakistan ve Türkmenistan'la olan ilişkilerini incelemek yerinde olacaktır. Kazakistan ve Çin arasındaki ilişkiler, 1992 yılından bu yana ekonomik, siyasi ve güvenlik açılarından olumlu bir seyir göstermektedir. İki ülke arasındaki ilişkiler, bölgesel ve küresel değişimlere paralel olarak çeşitli faktörlerle şekillenmiştir. İlk yıllarda, her iki ülkenin aldığı güvenlik tehditleri ilişkilerde güvenlik faktörünün öne çıkmasına neden olmuştur. Ancak, bu tehditlerin barışçıl bir şekilde çözülme becerisi gösterilmesi, her iki ülkenin ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi adına ciddi adımlar atmasını sağlamıştır. Özellikle 2000'li yılların sonrasında, bölgedeki terör, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılık gibi unsurların artması, Kazakistan ve Çin'in bölge istikrarını korumak amacıyla Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) çerçevesinde birlikte hareket etmelerini beraberinde getirmiştir. Diplomatik ilişkilerin başlamasından sonra, iki ülke arasındaki ilk öncelikli konu sınır anlaşmazlıklarının çözülmesi olmuştur. Bu çerçevede yapılan protokoller ve anlaşmalar sayesinde, sınır sorunları büyük ölçüde aşılabilmektedir (Eitz, 2012). Çin'in Orta Asya'ya yönelik entegre bir dış politika geliştirmesi, 1990'lı yıllara kadar tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Ancak, Çin'in artan enerji tüketimi ve petrol ithalatına bağımlılığı, Kazakistan ile olan ilişkilerinde enerji faktörünün önemini artırmıştır. Orta Doğu'da yaşanan istikrarsızlıklar, özellikle 11 Eylül saldırıları ve Arap Baharı süreci sonrasında, Çin'in enerji kaynaklarının güvenliğini sorgulamasına yol açmıştır. Bu durumda, Orta Asya'nın zengin doğal gaz ve petrol kaynakları, Çin için önemli bir alternatif olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Kazakistan, enerji ve enerji sevkiyatı konularında Rusya'ya olan bağımlılığını azaltmak amacıyla Çin'in ilgisini çekmiş ve enerji ilişkileri olumlu bir seyir izlemiştir. Çin'in Doğu Türkistan, Tibet ve İç Moğolistan gibi azınlık bölgelerindeki ayrılıkçı hareketlere yönelik endişeleri bulunmaktadır. Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareketler, Orta Asya ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmasıyla ilham almıştır. Bu nedenle, Çin, Orta Asya devletleriyle iyi ilişkiler kurarak Doğu Türkistan konusunda desteklerini almaya çalışmaktadır. Kazakistan, farklı etnik ve dini grupların buluşma noktası olması, Doğu Türkistanlıların ikamet etmesi ve büyük bir sınırı olması sebebiyle Çin için kritik bir öneme sahiptir. Kazakistan'ın etnik ve dini çeşitliliği, Çin'in güvenlik tehdidinde yönelik alışkanlıkları ve bağımsız ve güçlü bir devlet olma hedefi, Doğu Türkistan politikasında Çin'e desteği beraberinde getirmiştir. Sonuç olarak, Kazakistan ve Çin arasındaki ilişkilerin gelişimi ve değişimi çeşitli faktörlere bağlı olarak şekillenmiştir. Ekonomik, siyasi ve güvenlik alanlarındaki işbirliği, enerji ihtiyaçları, sınır sorunlarının çözümü, terörle mücadele ve etnik ayrılıkçılığa karşı ortak hareket gibi konular ilişkilerin temelini oluşturmaktadır. Her iki ülke de, karşılıklı çıkarlar doğrultusunda ilişkilerini ilerletme yolunda adımlar atmaktadır (Niklas, 2007).

Türkmenistan, Orta Asya'da bulunan en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan bir ülke olarak, enerji sektöründeki önemi ve ilişkileriyle dikkate değerdir. Son yıllarda, Türkmenistan enerji ihracatının çeşitlendirilmesine odaklanarak kendi enerji sistemini kurma yolunda önemli adımlar atmıştır. Gaz taşıma ağlarının genişletilmesi ve gazla çalışan termal enerji üretim kapasitesinin artırılması, ülkeye kısmi bir enerji bağımsızlığı sağlamıştır. Türkmenistan hükümeti şu anda ana enerji politikası önceliğini, gaz üretim ve ihracat kapasitesini önemli ölçüde artırarak çeşitlendirilmiş dış pazarlara erişim sağlamak olarak belirlemiştir. Bununla birlikte, Türkmenistan'ın enerji sektörü hala büyük ölçüde gaz arzına dayanmaktadır ve mevcut gaz üretim düzeyiyle tüm yönlere gaz sağlama zorluklarıyla karşı karşıya kalabilir. Türkmenistan, dünyanın dördüncü büyük doğal gaz rezervine sahip olmasıyla da dikkat çekmektedir. Özellikle Türkmen hükümeti, rezerv miktarının daha da büyük olduğunu iddia etmektedir. Ülke, yaklaşık 30 gaz yatağını bin kuyuda geliştirerek gaz üretimine önemli bir katkı sağlamaktadır. Ancak, enerji sektöründe gaz bağımlılığı hala büyük bir sorundur. Türkmenistan, gazı ısınma hizmetleri ve yakıt tedariki için kullanırken, elektrik üretimi neredeyse tamamen gazla çalışan termal santrallerden sağlanmaktadır. Bu durum, ülkenin giderek artan gaz tüketimine bağımlı hale gelmesine yol açmaktadır. Türkmenistan'ın gaz ihracat rotalarını çeşitlendirmek için çabaları, Rusya'ya olan gaz taşıma bağımlılığının olumsuz sonuçlarını deneyimlemiş bir ülke olarak önemli bir önceliktir. Ancak, ülkenin kara ile çevrili konumu ve ekonomik olarak verimli boru hatları inşa etme ihtiyacı, bu çabaları sınırlamaktadır. Boru hatları inşası önemli bir yatırım gerektirir ve genellikle dış müşteriler tarafından finanse edilir. Türkmenistan, bu zorlukları aşmak ve enerji sektöründe çeşitlilik sağlamak için uluslararası enerji şirketleriyle işbirlikleri ve yatırımlar yapmaktadır (Aminjonov, 2016).

Orta Asya ülkeleri, enerji sektöründe çeşitlilik sağlama ve ekonomik kalkınma hedeflerine ulaşmak için Rusya'nın hakimiyetini dengelemek amacıyla "çok yönlü" bir dış politika izlemişlerdir. Türkmenistan da bu politikayı benimseyen ülkeler arasındadır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra, Türkmenistan ve diğer Orta Asya ülkeleri, yabancı yatırımcıları çekmek ve teknoloji transferiyle enerji sektörünü

geliştirmek için çaba sarf etmiştir. Uluslararası enerji şirketlerinin yatırımları ve ortaklıkları, Türkmenistan'ın enerji sektöründe çeşitliliği artırma çabalarına destek olmuştur. Bu bağlamda, Çin'in Türkmenistan'daki gaz endüstrisinde olağanüstü bir konumu vardır. Özellikle petrol ve gaz üretimi ve yükselen petrol fiyatları sayesinde, Türkmenistan ve diğer Orta Asya ülkeleri enerji üretimlerini artırmış ve ekonomik büyüme sağlamıştır. Ancak, bu ülkelerin ekonomik yapıları hala bazı risklere ve zayıf noktalara sahiptir. Orta Asya'daki enerji sektörü, farklı evrelerden geçmektedir. İlk evre, Rusya'nın hakimiyetiyle karakterize edilirken, ikinci evre Batı şirketlerinin ilgisi ve yatırımlarıyla işaretlenmiştir. Son olarak, üçüncü evrede Çin'in yükselişi ve enerji sektöründe önemli bir konuma gelmesi gözlemlenmektedir. Bölgedeki dış oyuncuların farklı ve dalgalı yaklaşımları, bölgesel istikrar ve güvenlik konularında belirsizliklere yol açmıştır. Türkmenistan, enerji sektöründe çeşitlilik sağlama ve bağımlılığı azaltma çabalarını sürdürmektedir, bu da Orta Asya'daki enerji politikalarının dinamik ve değişken doğasını yansıtmaktadır (Raimondi, 2019).

2000 yılına kadar Çin Halk Cumhuriyeti'nin enerji ihtiyacının değişimini ve bu değişimin sonucunda uygulanan politikaları inceledik. Çin Halk Cumhuriyeti'nin petrol ihtiyacı 2020 yılına geldiğinde %60 oranında ithalata dayandı. Doğal gaz ithalatının ise %30'a dayandığı görülmektedir. Çin'in gelişiminin geridönülmez bir aşamada olmasını göz önüne aldığımızda bu bağımlılığın giderek artacağı kesindir (Downs, 2000).

Tüm bu veriler doğrultusunda Çin Halk Cumhuriyeti'nin artan enerji ihtiyacının karşılanması için öncelikle 1990'lı yıllarla birlikte Şanghay İşbirliği Örgütü'nün kurulması ve faaliyeti incelenecektir.

3. ŞANGHAY İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ

Orta Asya, tarih boyunca Avrupa, Orta Doğu ve Asya arasında bir geçiş noktası olmuştur. 19. yüzyılda İngiliz ve Rus imparatorlukları arasında rekabet yaşanmış ve Rusya bölgeyi kontrol altına almıştır. Sovyetler Birliği döneminde ise bölge, doğal kaynakları sömürülen ve ekonomik olarak izole bir şekilde yaşayan ülkelerden oluşmuştur. Sovyetlerin dağılmasından sonra, bu ülkeler ekonomilerini çeşitlendirmek ve bağımlılıklarını azaltmak amacıyla reformlar uygulamıştır. Güvenlik açısından bölge, uluslararası zorluklarla karşı karşıya olan önemli sahnelerden biridir. Ayrıca, enerji potansiyeli nedeniyle de dikkat çekmektedir. Çin ise enerji ihtiyacı nedeniyle Orta Asya'ya ilgi göstermiş ve ilişkilerini geliştirmiştir. Çin'in bölgedeki siyasi öncelikleri arasında istikrarı sağlamak, enerji kaynaklarına erişimi güvence altına almak ve bölgesel güçlerin etkisini önlemek yer almaktadır. Pekin ayrıca Doğu Türkistan'ı Orta Asya ve Güney Asya'nın bir çekim merkezi haline getirmek istemektedir. Çin, Orta Asya'da siyasi, askeri ve finansal araçlarla etkisini artırmış ve enerji jeopolitiğine dahil olmuştur. Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO) de 2001 yılında bölgede güven inşa etmek ve Rusya'nın etkisini dengelemek amacıyla kurulmuştur (Adıbelli, 2001).

1992 yılında başlayan sınır güvenliği müzakereleri, Çin ve eski Sovyet cumhuriyetleri (Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Rusya) arasında gerçekleşti. Bu süreç sonucunda 1996 yılında "Şanghay Beşi" olarak adlandırılan beş ülke, yıllık zirve toplantıları düzenlemeye başladı. İlk liderlik zirvesi 26 Nisan 1996'da Şanghay'da gerçekleşti ve "Sınır Bölgelerinde Askeri Güvenin Derinleştirilmesi Antlaşması" imzalandı. Ardından, 25 Nisan 1997'de Moskova'da yapılan ikinci toplantıda "Sınır Bölgelerindeki Askeri Kuvvetlerin Azaltılması Antlaşması" imzalandı, bu antlaşma silahsızlandırılmış bir bölge oluşturulmasını ve askeri faaliyetlerin kısıtlanmasını sağladı. Şanghay Beşi zirveleri sonraki yıllarda bölgesel terörizm, uyuşturucu kaçakçılığı ve diğer ortak tehditleri ele alarak genişledi. 2001'de SCO kuruldu ve üye sayısı arttı. SCO, suçla mücadele, ekonomik kalkınma, ulaşım, enerji, terörizm ve Afganistan savaşı gibi konularda üst düzey danışmalara ev sahipliği yaptı. Bu işbirliğini kolaylaştırmak için somut mekanizmalar ve resmi yapılar oluşturuldu (Weitz, 2008).

Orta Asya rejimleri, rejimlerini güvence altına almak için SCO'yu önemli bir araç olarak değerlendirmişlerdir. SCO, terörizmle mücadele, uyuşturucu kaçakçılığı ve ayrılıkçılıkla mücadele gibi konularda etkisini genişletmiştir. Bazı bilim insanları, SCO'yu iç güvenlik sorunlarıyla ilgilenen bir örgüt olarak tanımlamaktadır, ancak gizli veya stratejik bir niyeti olduğunu iddia etmemektedirler. Üye ülkelerin temel sorunları, ayrılıkçı hareketlerle başa çıkmak ve rejimlerini güvence altına almakla ilgilidir. SCO, çok taraflı güvenlik işbirliği kavramına dayanan bir örgüt olarak da tanımlanmaktadır.

Farklı çıkarlar, kapasite sorunları ve ulusal stratejiler nedeniyle SCO, yalnızca bir çok taraflı güvenlik örgütü olarak değil, aynı zamanda Çin-Rus stratejik ortaklığın bir sembolü ve ABD'ye karşı yumuşak dengeleme stratejisinin önemli bir aracı olarak da görülmelidir. Bu nedenle, SCO'nun rolü ve teorik temelleri üzerinde durmak önemlidir (Kocamaz, 2019).

Üyeleri arasında Rusya'nın da bulunması örgüt içinde tarihsel olarak var olan Rusya-Çin rekabetini yeni bir boyuta taşımıştır. Orta Asya'daki üye devletler, kendi çıkarlarını gözetmek amacıyla SCO örgütünü önemli bir araç olarak kabul etmiştir. Rusya, uluslararası bir örgüt aracılığıyla ABD hegemonyasına karşı durmak için SCO'yu kurarken, Çin de enerji güvenliğini sağlamak ve Rusya ile anlaşmazlıklarını aşmak için örgüte katılmıştır (Harunoğulları, 2017). Bu örgüt aynı zamanda Orta Asya ülkeleri için de Rusya'ya olan bağımlılıktan kurtulma fırsatı sunmuştur. Çin, bölgedeki enerji çıkarlarını korumak için Orta Asya ülkeleri ile güvenlik ve enerji politikalarını geliştirmektedir. Orta Asya'da uzun süre Rusya'nın altyapısına bağımlı olan ülkeler, bağımsızlık sonrasında kendi ekonomik kazançlarından mahrum kalmışlardır. Ancak son yıllarda Batılı petrol ve gaz şirketlerinin bölgeye yatırım yapması ve Çin'in rekabeti, enerji sektöründe hızlı gelişmelere yol açmıştır. Çin, Kazakistan'dan petrol ithalatını artıracak yeni boru hatları ve altyapı projeleriyle bölgedeki etkisini genişletmektedir. Özellikle Kazakistan için, Çin ile kurulan siyasi ve ekonomik ilişkiler, bağımsız bir dış politika oluşturma ve ekonomiyi çeşitlendirme fırsatını beraberinde getirmiştir. Bu nedenle, Kazakistan, Doğu Türkistan'daki Uygur bağımsızlık hareketlerine destek vermekten kaçınmıştır. Çin ve Kazakistan, SCO çerçevesinde bölgedeki terör, aşırılıkçılık ve ayrılıkçılıkla mücadelede iş birliğini geliştirmiştir. Ancak, enerji alanındaki çıkar çatışmaları, SCO'nun enerji potansiyelini sınırlamaktadır. Rusya ve Çin, bölgedeki petrol ve gaz kaynakları konusunda farklı çıkarlara sahiptirler. Ayrıca, Rusya'nın askeri rolüne vurgu yapma isteği, Çin ve diğer bazı üye ülkelerin muhalefetiyle karşılaşmıştır. Tüm bu çıkar çatışmalarına rağmen, SCO Orta Asya'da önemli bir çok taraflı güvenlik örgütü olarak işlev görmeye devam etmektedir. Çin ve Rusya'nın çıkarları örtüşse de farklılaşmaktadır ve bu durum örgütün rolünü etkilemektedir (Weitz, 2008).

SCO'nun yapısı çok güçlü hale gelmiştir. Görevlerini unilateralizme karşı durmak, bölgesel istikrarsızlığı engellemek, örgüt içinde denge sağlamak (üye devletlerin eşitliği prensibi), ekonomik ve sosyal işbirliğini sağlamak, enerji potansiyelini geliştirmek, enerji sektöründe yatırımlar yapmak, terörizmi engellemek ve yabancı müdahalelere izin vermeden sorunları çözmek olarak özetlemek mümkündür (Rahman, 2007).

Asya ve Avrasya'da bölgesel işbirliği mevcuttur. Bu bölgenin ülkeleri Güney Asya Bölgesel İşbirliği Birliği (SAARC), Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) ve Bağımsız Devletler Topluluğu (CIS) gibi bölgesel organizasyonların üyeleridir. Ancak, işbirliği düzeyi potansiyelinin altında kalmaktadır ve bu organizasyonların kapsamı da beklenenden daha azdır. Öte yandan, Şanghay İşbirliği Örgütü (SCO), bölgenin önemli aktörlerini bünyesinde barındırmaktadır. Başlangıçta sınırlı bir kapsamla başlamış olmasına rağmen, hızla küreselleşme ve siyasi, ekonomik ve güvenlik alanında birçok bölgesel ve küresel gelişmelerin ardından, örgüt 2004 yılında kabul edilen "Taşkent Bildirisi" çerçevesinde, üye ülkelerin karşılaştığı çok boyutlu sorunları ele almak üzere kapsamını genişletmiştir. Bildirinin vurgusu, örgütün gelecekteki programında ekonomik işbirliğini önemli bir unsur olarak yer almasına karar verilmesidir. Ayrıca üye devletlerin dışişleri bakanlıkları arasında koordinasyon için bir protokol imzalanmış ve bölgedeki dış politika konularında daha yakın bir koordinasyon mekanizması belirlenmiştir. Kültür ve çevre alanlarında işbirliğinin artırılmasına da karar verilmiştir. Taşkent Bildirisi üzerine inşa edilerek, 2006 yılında Şanghay'daki yıllık zirvede tüm alanlarda işbirliğinin yoğunlaştırılması ve "kalıcı barış ve ortak refahla uyumlu bir bölge" oluşturma kararı yeniden vurgulanmıştır. Akademik ve kültürel ilişkilerin geliştirilmesi, gençlik değişimleri, bilim ve teknoloji alanında işbirliği, çok taraflı uygulamalarla ikili turizm ve spor işbirliği konularında anlayış geliştirilmiştir. Zirvedeki daha da önemli bir gelişme, uluslararası ilişkilere yönelik bir vizyonun oluşturulmasıdır. SCO'nun vizyonu, karşılıklı güven, karşılıklı fayda, eşitlik, danışma ve bölgenin büyük kültürel ve medeniyet çeşitliliğini tanıyarak, diğer üye ülkelerin medeniyetlerine, değerlerine ve kalkınma modellerine saygı göstermeyi vurgulamaktadır (Aris, 2013).

4. BİR KUŞAK BİR YOL: ZORUNLULUK MU YOKSA HEGEMONYA İLANI MI?

Soğuk Savaş sonrası dönemde, Avrasya'ya yönelik birçok politika ve bütünleşme projesi denendi, ancak bunların birçoğu başarısızlıkla sonuçlandı. Ancak günümüzde, Avrasya Ekonomik Birliği projesi, ABD'nin Yeni İpek Yolu projesi ve Çin'in Kuşak ve Yol Projesi (OBOR) gibi girişimler önemli adımlar olarak dikkate alınmaktadır. 2012 yılında Çin'in lideri olan Xi, ülkesinin dış politikasının çözülmesi gereken bir "sorun" olduğunu belirledi. Xi'nin Ekim 2013'te çevre politikası üzerine yaptığı bir konuşma ve Kasım 2014'te genel dış politika üzerine yaptığı diğer bir konuşma, daha kapsamlı bir dış politika için daha fazla koordinasyonun gerekliliğini vurguladı. Xi, zayıf liderlik ve dar sektörel çıkarların mücadelesi gibi sorunlara tepki olarak, Hu Jintao dönemindeki sorunlara karşılık harekete geçti. Çin'in dış ilişkileri artık sadece devlet-devlet "diplomasi"den ibaret değil, daha geniş bir perspektife ihtiyaç duyuyor. Ekonomik, kültürel ve güvenlik konularına daha geniş bir bakış açısıyla kapsamlı bir dış politikaya sahip olmak gerekiyor. Xi'nin yeni hedefi, dış politikanın "proaktif" ve "başarı için çaba sarf etmesi"dir. Bu terimler belirsiz olabilir, ancak birçok kişi için bu, Deng Xiaoping'in reaktif "bekle ve gizlen" dış politika stratejisinin sona erdiğini işaret eder. Xi, proaktif dış politikayı koordine etmek için dış ve güvenlik politikasını daha sağlam bir şekilde komünist parti kontrolü altına alarak gücü yeniden merkezileştirdi. Xi'nin hedefi, Çin'in ulusal çıkarlarına dayanan bir büyük stratejiyle diplomasiyi koordine etmektir.

Xi'nin konuşmaları, Çin'in Asya'da öncelik kazanma stratejileri hakkında yeni fikirler içermektedir. Bu yeni dış politika anlatısına göre çevre politikasının amacı, "Çin milletinin büyük yeniden doğuşu"nu gerçekleştirmektir. Xi'ye göre, Pekin'in öncelikle ekonomik işbirliği aracılığıyla komşu ülkelerle dostane ilişkileri derinleştirmesi gerekmektedir. Eylül 2013'te Çin, bölgesel "bağlantılılık" projelerini finanse etmek için AIIB'yi kurmayı teklif etti. Ayrıca, Xi'nin çevre politikası konuşmasında, bölgesel işbirliğinin "tüm bölge için paylaşılan inançlar ve davranış normları"ni içermesi gerektiğini belirtti. Xi, Çin'in fikirleri, hedefleri ve normları aracılığıyla dünyayı geliştirmek için ahlaki bir görev üstlenmek istediğini vurgulamaktadır. Bu paylaşılan inançlar, "paylaşılan kader toplumu"nun inşasına katkı sağlayacaktır. Bu kavramlar, karşılıklı saygı, karşılıklı güven, karşılıklılık, eşitlik ve kazan-kazan işbirliği gibi kavramları içerir ve aynı zamanda hiyerarşik Sinocentric bir bölgesel sistemi de yansıtır. Xi, bağlantılılığı sadece altyapı projelerinin donanımı olarak değil, Çin'in fikirlerinin, normlarının ve kurallarının etkisini de içeren bir "yazılım" olarak ele almaktadır. Bu şekilde, Çin'in bölge ve dünyayı kendi değerleriyle sosyalleştirebileceği düşüncesine dayanmaktadır (Callahan, 2016).

Çin'in uluslararası siyasetteki konumu, 21. yüzyılda etkileyici ekonomik büyümesi ve çok kutuplu bir dünya oluşumuyla birlikte önemli ölçüde değişti. Eski Çin Devlet Başkanı Hu Jintao ve Başbakan Wen Jiabao'nun ifade ettiği gibi, "Barışçıl Yükseliş" (hepingjueqi) ve daha sonra revize edilen "Barışçıl Kalkınma" (hepingfazhan) anlayışı, Çin'in uluslararası toplumda yapıcı ve uyumlu bir rol oynamayı hedeflediğini vurgulamıştır. Batı'da yapılan akademik tartışmalar, Çin'in rolünü yorumlarken gerçekçilik ve liberal kurumsalcılık gibi uluslararası ilişkiler teorileri etrafında yoğunlaşmıştır. Gerçekçilik, Çin'in ticaretçi ve milliyetçi politikalarını bir tehdit olarak görmekteyken, liberal kurumsalcılık ise Çin'i piyasa demokrasisine geçen bir ülke olarak tanımlamaktadır (Tzogopoulos, 2017).

Çin'in "Kuşak ve Yol İnisiyatifi" veya "Bir Kuşak Bir Yol" olarak da bilinen projeleri, Çin'in uluslararası alandaki etkisini daha da artırmak için geliştirilmiştir. Bu projeler, Çin'in İpek Yolu fikrini temel almaktadır ve Çin'i Orta Asya, Avrupa, Afrika ve Ortadoğu gibi birçok bölgeye bağlayan karadan ve denizden geçen yolları içermektedir. Bu projenin hedefleri arasında ulaşım, iletişim, üretim ve enerji altyapılarının yenilenmesi ve inşa edilmesi yer almaktadır. Projenin tamamlanması için önemli miktarda yatırım gerekmektedir ve bu yatırımların bir kısmı zaten gerçekleştirilmiştir.

Çin'in "Kuşak ve Yol İnisiyatifi"ne katılım oldukça geniş kapsamlıdır, 70'ten fazla ülkenin yer aldığı bu projeler, küresel GSYH'nın büyük bir kısmını, enerji rezervlerinin çoğunu ve dünya nüfusunun önemli bir bölümünü kapsamaktadır. Projeler, Çin'in denizcilik ve karadan İpek Yolu boyunca işbirliği yaptığı ülkelerle politik diyaloga girmesini sağlamıştır. Çin, stratejik ortaklıklar kurarak ve altyapı projelerini finanse ederek ekonomik ve siyasi etkisini artırmayı amaçlamıştır. Altyapı geliştirme, finansal işbirliği ve politika iletişimi, İpek Yolu girişimi kapsamında önemli bir yer tutmaktadır. Çin, bu projeler

aracılığıyla ekonomik entegrasyonu teşvik etmekte, ticaret hacmini artırmakta ve ülkeler arasındaki ilişkileri güçlendirmeyi hedeflemektedir.

Ancak, Kuşak ve Yol İnisiyatifi bazı eleştirilere de maruz kalmıştır. Eleştirenler, projenin Çin'in jeostratejik çıkarlarına hizmet ettiğini ve etkisi altına aldığı ülkelerin aşırı borçlanma riskiyle karşı karşıya kalabileceğini savunmaktadır. Ayrıca, projelerin sürdürülebilirlik, çevresel etkiler ve yerel toplulukların katılımı gibi konuları göz ardı ettiği öne sürülmektedir. Çin'in uluslararası siyasetteki konumu, Kuşak ve Yol İnisiyatifi gibi girişimlerle daha da güçlenmekte ve dünya genelinde etkisini artırmaktadır. Ancak, bu süreçte ortaya çıkan zorluklar ve eleştiriler, Çin'in uluslararası toplumla ilişkilerini şekillendirmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Gelecekte, Çin'in politika ve stratejileri uluslararası toplumda daha fazla tartışma ve değerlendirme konusu olacaktır (Aaltola, Käpylä, 2016).

OBOR'un hedeflerini aşağıdaki şekilde özetlememiz mümkündür:

OBOR: Uluslararası Hedefler

- Komşu devletleri Çin'e bağlamak ve Çin liderliğindeki yeni bölgesel organizasyonlara (SCO, AIIB, CICA) katılacak dostane bir topluluk oluşturmak.
- Çin'in ticaret açısından merkezi olan üç bölgeyi birleştiren yeni transit koridorlar oluşturmak: Doğu Asya, Orta Doğu ve Avrupa.
- RMB'nin uluslararası bir para birimi olarak uluslararasılaşmasını hızlandırmak.
- Biriktirilmiş döviz rezervlerini ABD Hazine tahvilleri gibi "güvenli liman" yatırımlarından daha iyi şekilde kullanmak.
- Çin'in küresel yönetimde önde gelen bir güç olarak varlığını göstermek.

OBOR: İç Hedefler

- Xinjiang'ın sınır bölgelerinin altyapısını ve kalkınma olanaklarını güncelleştirmek.
- Çin ekonomisindeki yavaşlama nedeniyle zaten aşırı kapasiteye sahip olan Çin inşaat şirketleri ve endüstrilerine (çelik, çimento) yeni pazarlar sağlamak.
- Çin'in iç bölgeleri arasında rekabeti teşvik etmek (1980'ler ve 1990'larda Doğu kıyı şehirlerinde olduğu gibi) ve transit merkezleri olarak rol oynamalarını sağlamak.

Ancak, OBOR aynı zamanda önemli endişelere de yol açmaktadır.

- Kamu Fonlarının Özel (Kötü) Kullanımı: İlk endişe, Orta Asya'daki hükümetlerin ve yerel elitlerin, bu Çin destekli projeleri kendi özel çıkarları için kullanarak fonları zimmetlerine geçirmesi veya başka şekillerde yanlış kullanması olabilir. Orta Asya'da her zaman yolsuzluk endişesi vardır, ancak bölgesel yönetim sorunları ve Çin projelerinin gevşek denetimi kombinasyonu, ciddi yönetim riskleri yaratabilir.
- Batılı Projelerin Displasmanı: İkinci olarak, "kamusal mal ikamesi" mantığına göre, bu önemli Çin fonlarının varlığı, Batılı bağışçıların faaliyetlerini baltalar ve etkilerini azaltır. Aynı zamanda Batılı bağışçıların yönetim veya çevresel koşullar talep etmesini de zorlaştırır.

OBOR girişimi bölgesel rekabetleri ve etnik çatışmaları şiddetlendirebilir. Özellikle, bazı bölgelerde yerel halkın dışlanması veya ekonomik faydaların adaletsiz bir şekilde dağıtılması durumunda, toplumsal huzursuzluklar ve çatışmalar ortaya çıkabilir. Ayrıca, OBOR projelerinin altyapı geliştirmesiyle birlikte bölgedeki çevresel etkileri de dikkate almak gerekmektedir. Büyük ölçekli inşaat ve altyapı çalışmaları doğal kaynakları tüketebilir, ekosistemlere zarar verebilir ve biyolojik çeşitliliği etkileyebilir. Bu da yerel halkın geçim kaynaklarına ve çevresel dengeye zarar verebilir.

Ayrıca, OBOR girişiminin bazı ülkelerde siyasi etkileşimlere neden olabileceği de bir endişe kaynağıdır. Çin'in daha fazla ekonomik güç ve nüfuz kazanması, bazı ülkelerde bağımlılık yaratma veya politikalarını Çin'in çıkarlarına uyarlamaya zorlama riskini beraberinde getirebilir. Bu durum, egemenlik ve bağımsızlık endişelerine yol açabilir ve bölgesel dengeyi etkileyebilir.

Son olarak, OBOR girişiminin finansal sürdürülebilirlik sorunları da göz önünde bulundurulmalıdır. Büyük ölçekli altyapı projelerinin finanse edilmesi ve geri ödenmesi zorlu bir süreç olabilir. Bazı ülkelerde borçlanma sorunları ortaya çıkabilir ve bu ülkelerin ekonomik istikrarını tehlikeye atabilir. Ayrıca, projelerin getirileri ve yatırım geri dönüşleri belirsiz olabilir, bu da riskleri artırır.

Özetlemek gerekirse, OBOR girişimi potansiyel fırsatlar ve faydalar sunarken, beraberinde önemli endişeleri de getirmektedir. Bu endişeler, yönetim sorunları, toplumsal ve çevresel etkiler, siyasi etkileşimler ve finansal sürdürülebilirlik gibi alanlarda ortaya çıkabilir. Bu nedenle, OBOR girişiminin uygulanması ve etkileri dikkatlice incelenmeli, risklerin azaltılması ve faydaların adaletli bir şekilde dağıtılması için uygun önlemler alınmalıdır (Tzogopoulos, 2017).

5. SONUÇ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin ilanından önce yabancı müdahaleler hat safhaya ulaşmış ve büyük bir iç savaş dönemi yaşanmıştır. Bu dönemin ardından Çin Halk Cumhuriyeti kurulmuş ve öncelik ülkenin gelişimi için iç kaynakların kullanımına önem verilmiştir. 1978 yılından itibaren Deng Xiaoping'in yönetimi ele geçirmesiyle reformlar başlatılmış ve üretimde yeni bir dönem başlatılmıştır. Fakat ülkenin kaynakları üretimin genişlemesiyle 1990'lı yıllarla birlikte yetersiz kalmaya başlamıştır. Özellikle 1993 yılında küçük ölçeklerde olsa da petrol ithalatı başlatılmıştır. Ülkenin sürekli gelişmesi, üretim kapasitesinin artması enerji kaynaklarına olan ihtiyacı sürekli artırmıştır. Bu artış sonucunda 1990 yılına kadar uygulanan "Öz-Yeterlilik" ilkesi terkedilmiştir. Fakat bu ülkenin yönetiminde fikir ayrılıklarına sebep olsa da gelişim ve üretim kapasitesinin sürekli artması bu ilkenin tarih olmasına ve Çin'in tekrar ekonomik anlamda bölge ve dünya ülkeleri ile işbirliğini dayatmıştır. Bu işbirliğinin oluşturulmasını Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin yıkılması hızlandırmıştır. Sonuç olarak 1996 yılında başlayan girişimler 2001 yılında Şanghai İşbirliği Örgütü olarak sonuçlanmıştır. Bu bölgesel bir işbirliği örgütü olarak faaliyet gösterdi. Fakat Çin'in gelişimi ve 2000'li yıllarla birlikte dünyanın önemli ekonomilerini geride bırakarak dünyanın en önemli 2. ekonomisi olması Çin'in gelişimini geridönülmez bir aşamaya sokmuştur. Bu büyüklükte bir ekonominin enerji ihtiyacının karşılanması sadece Şanghai İşbirliği Örgütü ile mümkün olmamaya başladı. Bu nedenle 2013 yılında Bir Kuşak Bir Yol projesi ilan edildi. Kapsamı ve boyutu Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya siyasetinde söz sahibi olmasının ilanı olarak görülse de, temelinde enerji ihtiyacının ve güvenliğinin karşılanması olduğu su götürmez bir gerçektir. Zira "dünyanın fabrikası" olarak niteleyebileceğimiz bir ülkenin kendi gelişim sürekliliği için gerekli olan küresel işbirliği oluşturmasından daha doğal bir şey düşünülemez. Bu bağlamda Çin Halk Cumhuriyeti kendi gücünün ve küresel çapta da kurulabilecek işbirliğininin sınırına geldiğini düşünmekteyim. Zira bu proje neredeyse dünyanın tamamını kapsamaktadır.

KAYNAKÇA

Aaltola, M. & Juha, K. (2016). The Regional Security Puzzle around Afghanistan Bordering Practices in Central Asia and Beyond, Verlag Barbara Budrich, 224-228

Adıbelli, B. (2006) Büyük Avrasya Projesi / ABD, Rusya ve Çin'in Var olma Mücadelesi, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 114

Aksoy, E. (2019). Türkiye ve Japonya'da Vergi Sistemlerin Gelişimi ve Kişisel Gelir Vergisi Karşılaştırması. Aydın İktisat Fakültesi Dergisi, 4 (2) , 59-69.

Amanov, Ş.(2007). ABD'nin Orta Asya Politikaları, İstanbul, Gökkuşbu Yayınları, 2007, 67-68

Aminjonov, F. (2016). Kazakhstan's Energy Sector: Limitations of the Central Asian Energy Security Policy, Eurasian Research Institute, 8

Aris, S. (2013). Shanghai Cooperation Organization: Mapping Multilateralism in Transition, International Peace Institute, 6-8

Atay, E. (2015). Krizden inovasyon: Güney Kore örneği. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (32).

Berktaş, G. & Köroğlu Türközü, H. (2022). Güney Kore'nin Somut Olmayan Kültürel Miras (Soküm) Süreci ve Kültürleri Koruma Yöntemi Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Akademi*, 36 (3) , 1071-1084.

Bulut, S. (2018). 38. Enlemde Güç Mücadelesi: Kore Savaşı ve Türkiye'deki Tezahürleri. *Mavi Atlas*, 6 (1), 185-204.

Callahan, W. A. (2016). China's Belt and Road Initiative and the New Eurasian Order, *Norwegian Institute for International Affairs (NUPI)*, 2-3

Çakmak, U. (2016). Güney Kore'nin Ekonomik Kalkınmasının Temel Dinamikleri (1960-1990). *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21 (1), 151-171.

Çetin, R. & Karadaş, S. (2018). Han Nehri Mucizesi: Ekonomik Kalkınmada Güney Kore Örneği. *İstanbul İktisat Dergisi*, 68 (1), 93-112.

Derya, H. (2015). Almanya ve Japonya'nın sanayileşme sürecinde korumacı politikaların önemi. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, (48), 97-117.

Dolanay, S. & Oğuzturk, B. (2018). Güney Kore ve Türkiye Ekonomik Büyüme Deneyiminin Otomotiv Sanayii Temelinde Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Geybullla Ramazanoğlu Özel Sayısı, 689-706.

Downs, E. S. (2000). China's Quest for Energy Security , *RAND Corporation*, 8-9

Eitz, R. (2012). Kazakhstan-China Security Ties, <http://www.sldinfo.com/kazakhstan-chinasecurity-ties/> Son erişim tarihi.10.05.2023

Erkin, E. (2011). Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Çin'in Orta Asya Politikaları, *Ahmet Yesevi Üniversitesi, Rapor* , Ankara, 10-11

Erkök, B. (2021). Kalkınmada Güney Kore örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(3), 1401–1416.

Hava, H. T. (2021). İhracata yönelik kalkınma: Güney Kore örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20 (80), 2174-2201. DOI: 10.17755/esosder.721896.

Kavurmacı, A. (2021). Güney Kore'de Sendikal Örgütlenmeye Karşı Tutumlar: Samsung, Hyundai, LG Grup Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 11 (3), 995-1010.

Kıncal, A. (2016). Japon kalkınması: Tarihsel süreç ve politikalar, *Dokuz Eylül Üniversitesi Araştırma ve İnovasyon Dergisi*, Sayı: 6, ISSN: 2148-1113, ss. 76-86.

Kocamaz, S. Ü. (2019). The Rise of New Powers in World Politics, *International Relations* , C:16, S: 61, 130

Köroğlu Türközü, H. (2017). Japon Sömürgeciliği Döneminde Kore Romanı Üzerine. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31 (43), 7-23.

Kösebalaban, H. (1998). Japon grand stratejisi: Yirminci yüzyıl Japon dış politikasında süreklilik ve değişim. *Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*: 57-98.

Kutay, K. (2003). Dünyadaki Yeni Güç Çin- Tek Kutuptan Çift Kutuba , *IQ Kültür-Sanat Yayıncılık*, İstanbul, 131

Niklas, S. (2007). China's Role in Central Asia: Soft and Hard Power, *Global Dialogue*, C:9, S:1-2, 79.

Oguzturk, B., Özbay, F. & Pehlivan, C. (2017). Güney Kore'nin büyüme sürecinde inovasyonun rolü: Ekonometrik bir analiz 1984-2015. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*

Dergisi, 22 (4), 1203-1222.

Oğuztürk, B. S. (2016). Güney Kore'nin kalkınmasında inovasyonun rolü. Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi, 3 (5), 48-53.

Öz, E. & Vural, T. (2005) Ekonomisi ve Vergi Sistemiyle Japonya, Maliye Dergisi Sayı:149.

Özdemir, Z. (2014). Japon Kalkınması ve Piyasa Özgürlüğünün Sonu. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20 (1) , 95-106.

Rahman, K. (2007). The Shanghai Cooperation Organization: Prospects and Opportunities:Policy Perspectives, Pluto Journals, C:4, S:1, 129-130

Raimondi, P., P. (2019). Central Asian Countries:Central Asia Oil and Gas Industry - The External Powers' Energy Interests in Kazakhstan, Turkmenistan and Uzbekistan, Social Science Research Network, 4-5

Roberts, I. & Ruseel, B. (2019). Long-term Growth in China, Reserve Bank of Australia, 44

Sığı, Ü. (2006). Japonların Kültürel Özellikleri Bağlamında; Yönetmel, Ekonomik ve Sosyal Süreçlerinin Analizi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:9, s.29-47.

Şahin Söylemez, S. & Alpar, B. I. (2022). İş-Yaşam Dengesi Arayışında Japonya: İş, Aile ve Yaşam Alanlarına Dair Bir Değerlendirme. Journal of Social Policy Conferences , (82) , 223-266.

Tezer, Ö. (2019). Güney Kore'nin Ekonomik Elitleri ve Siyasal Sistem İçerisindeki Konumları. Fiscaeconomia, 3 (3) , 80-97.

Tisdell, C. (2009). Thirty Years of Economic Reform and Openness in China: Retrospect and Prospect, Economic Theory Applications and Issues, 2-4

Tzogopoulos, G. N. (2017). Greece, Israel, and China's "Belt and Road" Initiative, Begin-Sadat Center for Strategic Studies, 7

Weitz, R. (2008). China-Russia Security Relations: Strategic Parallelism without Partnership or Passion, Strategic Studies Institute, US Army War College, 65

Yegül, S. & Durgun, A. (2020). Ekonomik Büyümede Ar-Ge ve Yeniliğin Payı: Güney Kore Üzerine Ampirik Bir Analiz. Uygulamalı Sosyal Bilimler ve Güzel Sanatlar Dergisi, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi'nin Kuruluşunun İkinci Yıl Anısına, 30-42.

Yülek, M. (2013) Kalkınma tartışmalarında Japon modelinin yükselişi, düşüşü ve tekrar yükselişi, İstanbul Ticaret Üniversitesi.